

SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

E-ISSN: 2564-680X (Online)

Kış Sayısı / Winter Issue

Aralık / December 2024

Ömer Faruk BİÇEN (2024). "DEMOKRATİKLEŞME DÜZEYİNİN İKTİSADİ KALKINMAYA ETKİLERİ"

Ömer Faruk BİÇEN (2024). "THE EFFECTS OF DEMOCRATIZATION LEVEL ON ECONOMIC DEVELOPMENT"

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi. Aralık, s.149-160. / Tokat Gaziosmanpaşa University The Journal of Social Sciences Research. Winter, p.149-160.

Alan (İktisat Araştırma) / Field (Economics Research)

Doi Numarası / Doi Number: 10.48145/gopsbad.1520188

Geliş Tarihi / Received: 22.07.2024

Kabul Tarihi / Accepted: 13.09.2024

DEMOKRATİKLEŞME DÜZEYİNİN İKTİSADİ KALKINMAYA ETKİLERİ

Doç. Dr. Ömer Faruk BİÇEN^{1*}†¹Balıkesir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Balıkesir, Türkiye

*ofbicen@balikesir.edu.tr

†ORCID:0000-0003-1021-5198

[†]Bu çalışma Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından 2023/077 proje numarası ile desteklenmiştir.

Öz– Ülkelerin demokratikleşme düzeyi ile iktisadi kalkınma düzeyleri arasında yakın bir ilişki mevcuttur. Bu çalışmada, 2002-2022 yılları arasında 71 ülkede demokratikleşme düzeyinin iktisadi kalkınma üzerindeki etkileri incelenmektedir. Ülkeler, tüm ülkeler grubuna ilave olarak Sahra-Altı Afrika, Orta ve Güney Amerika ile Güney ve Güneydoğu Asya alt grupları çerçevesinde de ele alınmıştır. Çalışmada kullanılan demokratikleşme göstergeleri; politik haklar endeksi (dem1) ile politik haklar ve sivil özgürlükler endeks değerlerinin aritmetik ortalamasıdır (dem2). Sapması düzeltilmiş kukla değişkenli en küçük kareler yöntemi (LSDVC) çerçevesinde elde edilen tahmin sonuçları dem1 değişkeninin yalnızca tüm ülkeler grubu için negatif ve anlamlı olduğunu göstermiştir. dem2'ye ait sonuçlar ise tüm ülkeler grubuna ilave olarak Sahra-altı Afrika ülkelerinde de demokratikleşmenin iktisadi kalkınmaya olumlu katkıda bulunduğunu doğrulamaktadır. Dirençli tahmin sonuçları incelendiğinde ise tüm ülkeler grubunda ve Sahra-altı Afrika ülkelerinde hem dem1 hem de dem2'ye ait katsayılar negatif ve anlamlı bulunmuştur. Orta ve Güney Amerika ülkeleri ve Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinde ise politik haklar ve sivil özgürlükler temelinde ele alınan demokratikleşme düzeyi iktisadi kalkınmayı desteklememektedir.

Anahtar Kelimeler– Demokratikleşme Düzeyi, İktisadi Kalkınma, Sapması Düzeltilmiş Kukla Değişkenli En Küçük Kareler Yöntemi, Politik Haklar, Sivil Özgürlükler

THE EFFECTS OF DEMOCRATIZATION LEVEL ON ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstract– Countries' levels of economic development and democracy are closely related. This study investigates the relationship between economic development and the democratization level in 71 countries from 2002 to 2022. Apart from the overall group, countries are also deliberated under the subgroups of Central and South America, South and Southeast Asia, and Sub-Saharan Africa. The study used two democratic indicators: the political rights index (dem1) and the arithmetic average of the civil liberties and political rights index values (dem2). Only the overall group's dem1 variable was found to be negatively significant based on the estimate findings produced within the context of the Least Squares Dummy Variable Corrected (LSDVC) method. According to dem2 data, democracy boosts economic development not only in the overall group but also in Sub-Saharan Africa. The robust estimate findings showed that in Sub-Saharan African countries as well as the overall group, the coefficients of both dem1 and dem2 were significant and negative. Economic development is not supported by the democratization level based on civil liberties and political rights in countries in South and Southeast Asia, Central America, and Asia.

Keywords– Democratization Level, Economic Development, Least Squares Dummy Variable Corrected, Political Rights, Civil Liberties

GİRİŞ

İktisadi kalkınma, yalnızca az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler açısından değil, dünya ekonomisi açısından da dikkate alınması gereken başlıca ekonomik problemler arasında yer almaktadır. Son yetmiş yıllık dönemde iktisadi kalkınma problemi literatürde çok farklı yönleriyle incelenmiş ve bu konuda önemli teorik ve ampirik bilgi birikimi elde edilmiştir. Son yıllarda küresel iktisadi kuruluşlar tarafından nitel veri setlerinin yayınlanması ile birlikte iktisadi kalkınmanın belirleyicilerine yönelik olarak kurumsal faktörler üzerinde çok fazla durulmaya başlanmıştır. Kaynak artışı ve teknolojik ilerlemeyi temel alan yaklaşık belirleyicilerin aksine kurumsal faktörler, iktisadi kalkınmanın temel belirleyicileri olarak kabul edilmektedir (Pamuk, 2014: 40). İktisadi kalkınmanın temel belirleyicileri arasında adil bölüşüm, iyi işleyen bir hukuk sistemi, ekonomik özgürlük, politik istikrar gibi unsurlar bulunmaktadır. Ayrıca ilgili kurumsal faktörler arasında ülkelerin demokratikleşme düzeyleri de yer almaktadır. Demokrasi kelimesi Eski Yunanca demos (halk, yurttaş) ve kratos (iktidar, yönetme) kelimelerinin birleşiminden doğmuştur. Bu kelime en basit ifadesiyle halkın yönetimi veya halkın iktidarı anlamlarına gelmektedir. Demokrasilerin bazı özellikleri bulunmaktadır. İlk olarak bu özelliklerin başında eşit oy hakkı temelinde düzenli yapılan serbest seçimler gelmektedir. İkinci olarak demokrasilerde halkın seçtiği temsilcilerden oluşan meclise karşı devletin belirli sorumlulukları bulunmaktadır. Son olarak demokrasilerin en önemli özelliklerinden birisi de sivil hakların garanti edilmiş olmasıdır (Yay, 2002: 34). Bu özelliklerin kısmen veya tamamen işlevsel olmadığı bir ülkede sağlıklı bir demokratik ortamdan söz edilemeyecektir.

Demokrasi ve kalkınma arasındaki ilişki günümüze kadar çok sayıda teorik ve ampirik çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Bu iki kavram arasındaki ilişkinin iki boyutu bulunmaktadır. Yapılan teorik ve ampirik çalışmalar, ülkelerin demokrasi seviyesindeki ilerlemelerin iktisadi kalkınma üzerinde etkileri olduğuna yönelik sonuçlar ortaya koyarken (Saran, 2021; Chatterjee, 2022; Uslu, 2022), aynı zamanda iktisadi kalkınmanın da ülkelerin demokrasi düzeyi üzerinde etkileri bulunmaktadır (Lipset, 1959; Landman, 1999; Ross, 2006; Acemoğlu vd., 2008). Ancak bu etkiler ele alınan döneme ve ülke gruplarına göre farklılaşabilmektedir.

Bu çalışma demokratikleşme düzeyinin iktisadi kalkınmaya olan etkilerine odaklanmaktadır. İlişki bu yönüyle ele alındığında da yine iki farklı görüşün olduğu görülmektedir. Bu görüşlerden bir tanesi, demokratikleşme düzeyindeki ilerlemelerin iktisadi kalkınmayı olumsuz yönde etkileyebileceğini savunmaktadır. Bu duruma yol açan en önemli sebeplerden birisi, demokratik süreçlerin sağlıklı bir biçimde işlediği ülkelerde oy hakkı ile birlikte uzun vadeli iktisadi hedefler yerine kısa vadeli tüketimi önceleyen hedeflerin daha baskın hale gelmesidir. Kısa vadeli politikalar uzun vadeli kalkınma hedefleriyle örtüşmemekte

ve kalkınma sürecini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Yay, 2002: 37). Halk genellikle daha kısa vadede daha yüksek fayda sağlayabilecek faaliyetlere odaklandığı için kaynakların uzun vadeli yatırımlara aktarılması mümkün olamamaktadır. Kamusal kaynaklar böyle durumlarda yatırım harcamalarından ziyade verimsiz transfer harcamalarına kaydırılmaktadır (Alesina ve Perotti, 1994: 353).

Diğer taraftan demokratikleşme düzeyinin iktisadi kalkınmayı desteklediğine dair olumlu görüşler de mevcuttur. Demokratik rejimlerin halka karşı "hesap verme" yükümlülükleri toplumun kıt kaynaklarının daha verimli alanlara ayrılmasına neden olmaktadır. Bu sayede iktisadi kalkınma ile dezavantajlı gruplar da dahil olmak üzere refah artışı gerçekleşmekte ve yoksulluk da önlenmektedir (Ross, 2006: 860). Örneğin, demokrasi düzeyinin düşük olduğu toplumlarda kıt kaynaklar belirli kesimlerin elinde daha fazla toplanmaktadır. Dar kesimin elinde toplanan kıt kaynaklar da daha az verimli alanlara yönlendirilmekte ve iktisadi kalkınma süreci olumsuz etkilenmektedir (Olson, 1993; Barro, 1994: 1). Demokratik rejimler sayesinde kaynaklar dar bir kesimden ziyade tüm toplumun faydasına sunulmakta ve iktisadi kalkınmayı desteklemektedir. Acemoğlu vd. (2014)'ye göre de demokrasi dışı bir yapıdan demokratikleşmeye yönelen ülkelerin kişi başına düşen gelir düzeyi uzun vadede önceki duruma kıyasla % 20 daha yüksek olmaktadır. Kısaca demokratik rejimlerde kalkınmanın kalitesi de yükselmektedir (Bhagwati, 2002: 153; Kabaş, 2021: 209).

Demokratikleşme düzeyinin iktisadi kalkınma üzerindeki etkilerini ölçebilmek için pek çok endeks geliştirilmiştir. Polity demokrasi endeksi, Freedom House demokrasi endeksi, Sussman demokrasi endeksi ve Bollen demokrasi endeksi başta olmak üzere her yıl çok sayıda demokrasi endeksi yayınlanmaktadır (Uslu, 2022: 7). Bu çalışmada da demokrasi göstergesi olarak Freedom House tarafından 1973 yılından beri yayınlanmakta olan politik haklar ve sivil özgürlükler endekslerinden yararlanılmaktadır. Freedom House'a göre bir ülkedeki politik haklara ilişkin göstergeler arasında adil seçim yasaları, çok partinin katılım sağladığı seçimler, önemli düzeyde muhalefet oyu, seçim süreçlerinin askeri denetimden uzak olması, ademi merkezîyetçi bir siyasi güç ve dönem dönem yaşanan iktidar değişiklikleri yer almaktadır. Yine Freedom House sivil özgürlük göstergeleri de toplantı ve gösteri özgürlüğü, siyasi örgütlenme özgürlüğü, siyasi davalarda hukukun üstün tutulması, özgür sendika, işletme ve kooperatifler, ücretsiz dini kurumlar ve kişilere tanınan sosyal haklardan oluşmaktadır (Uslu, 2022: 8). Freedom House (2024) verilerine göre politik haklar ve sivil özgürlükler konusunda en iyi durumda bulunan ülkeler arasında Avustralya, Almanya, Birleşik Krallık, Finlandiya ve İsveç gibi gelişmiş ülkeler yer almaktadır. Bununla birlikte Birleşik Arap Emirlikleri, Sudan, Suriye ve Venezuela ise politik haklar ve sivil özgürlükler bakımından en kötü durumda bulunan ülkelerdir.

Demokrasi ve iktisadi kalkınma ilişkisi ele alınan döneme ve ülkelere/ülke gruplarına göre farklı sonuçların ortaya çıkabileceği bir alandır. Bu çerçevede konuya farklı ülke grupları çerçevesinde yaklaşılması önem kazanmaktadır. Günümüzde demokrasi seviyesinin düşük olduğu çok sayıda ülke vardır. Bu ülkelerin iktisadi kalkınma süreçlerinde demokrasinin ne kadar önemli olduğunun farklı ülke grupları arasında karşılaştırma yaparak belirlenmesi de önem kazanmaktadır. Çalışmanın temel amaçlarını ortaya koyabilecek iki önemli hipotez bulunmaktadır. Birinci hipotez, demokratikleşme düzeyindeki olumlu gelişmeler iktisadi kalkınmaya da olumlu yansımaktadır. İkinci hipotez ise; demokratikleşme düzeyinin iktisadi kalkınma üzerindeki olumlu etkileri farklı gelişmişlik seviyesindeki ülke grupları için farklı olmaktadır. Bu kapsamda, 2002-2022 döneminde Dünya Bankası sınıflamasına göre düşük ve orta gelir düzeyinde bulunan 71 ülke için demokratikleşme düzeyinin iktisadi kalkınma üzerindeki etkileri incelenecektir. 71 ülke Tüm Ülkeler başta olmak üzere, Sahra-altı Afrika, Orta ve Güney Amerika ile Güney ve Güneydoğu Asya alt örneklem grupları çerçevesinde analiz edilmiştir. Farklı örneklem grubu, farklı dönem ve farklı metodolojiden hareketle literatüre katkı sağlanması hedeflenmektedir. Çalışma giriş ve sonuç bölümleri de dahil olmak üzere toplamda dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünü takip eden ikinci bölüm literatür incelemesine ayrılmıştır. Üçüncü bölümde demokratikleşme düzeyi ve iktisadi kalkınma ilişkisine yönelik ampirik analiz yer almaktadır. Bu bölümde öncelikle çalışmanın örneklem ve veri seti tanımlanmış, ardından ampirik analiz için gerekli olan model ve yöntem üzerinde durulmuştur. Son olarak Sapması Düzeltilmiş Gölge Değişkenli En Küçük Kareler tahmincisi çerçevesinde tahmin ve dirençli tahmin sonuçları elde edilmiş ve sonuçlar tartışılmıştır.

LİTERATÜR İNCELEMESİ

Konuya ilişkin literatürün başlangıcı olarak Lipset (1959)'in yapmış olduğu çalışmanın büyük önemi vardır. Lipset'e göre; bir ülke ne kadar zenginse, demokrasiyi sürdürme şansı da o kadar fazladır. Çünkü, iktisadi kalkınmayla birlikte ortaya çıkan yapı; zenginliğe, eğitilmiş orta sınıfa, güçlü bir kültürel yapıya ve radikal eğilimlerin azalmasına yol açarak demokrasiyi güçlendirmektedir. Ross (2006) da kendi çalışmasında benzer eğilimleri doğrulamıştır. Buna ilave olarak Ha-Joon Chang (2009) da demokrasi başta olmak üzere iyi politika ve iyi kurumlar günümüzde hakim iktisat anlayışının iddia ettiği gibi "iktisadi kalkınmayı değil, tersine iktisadi kalkınma seviyesi demokratik ilerlemeyi beraberinde getirir" anlayışını savunmaktadır. Bu çalışmalar, iki kavram arasındaki ilişkinin yönünü iktisadi kalkınmadan demokrasiye doğru olduğunu düşünmüş ve kalkınmanın demokrasi için önemini ortaya koymaya çalışmışlardır. Yine Landman (1999), Yay (2002), Saatçioğlu ve Karaca (2015) ile Başar ve Yıldız (2012) da ilişkiyi bu yönüyle ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu ilişki doğrusal olabileceği gibi Neubauer (1967) ve Jackman

(1973) tarafından yapılan çalışmalarda bu ilişkinin doğrusal olmayan bir ilişki olabileceği üzerine de tartışılmıştır.

Diğer taraftan bu çalışmanın amaçları çerçevesinde esas olarak demokrasinin iktisadi kalkınma üzerindeki etkilerinin tartışılması önemlidir. Demokrasi başta olmak üzere iktisadi kurumlar bireylerin motivasyonlarını etkileyerek ülkelerin iktisadi kalkınma performanslarını belirlemektedir (Olson, 1993; Kabaş, 2021). Demokrasi olmadığında, toplumun kıt kaynakları azınlık bir grubun elinde toplanacak ve bu kaynaklar bu grubun/grupların çıkarlarına hizmet edecektir. Tabi ki istisnai olarak, Singapur, Çin, Güney Kore ve Tayvan gibi Uzakdoğu Asya ülkeleri demokrasi seviyeleri göreceli olarak düşük olmasına rağmen kalkınmayı başarmışlardır. Demokratikleşmenin iktisadi kalkınmayı/büyümeyi olumlu etkileyeceğini ifade eden grupta yer alan Saran (2021), çalışmasında 171 ülke ve 1960-2017 yıllarını kapsayan veri setlerinden hareketle iki değişken arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Dinamik panel veri tahmincisiyle elde edilen sonuçlara göre, demokrasi göstergesindeki bir standart sapmalık iyileşme on yıllık dönemde kişi başına düşen GSYH düzeyinin % 15 daha yüksek olmasına yol açmaktadır. Benzer şekilde Chatterjee (2022)'de yapmış olduğu çalışmada 27 yükselen piyasa ekonomisini örneklem olarak 2006-2018 dönemi için demokrasi ve ekonomik büyüme ilişkisini analiz etmiştir. Sistem genelleştirilmiş momentler yönteminden elde edilen sonuçlar bu çalışmada da demokrasi seviyesindeki ilerlemelerin büyümeyi arttırdığını göstermektedir. Bir diğer çalışmada ise Uslu (2022), 80 ülkeye ait panel veri setlerinden hareketle 1960-2010 döneminde demokrasi ve ekonomik büyüme ilişkisini ele almıştır. Panel sabit etkiler ve panel en küçük kareler tahmin sonuçlarına göre, önceki yıllardaki demokrasi seviyelerinin bireylerin mevcut ekonomik durumlarını olumlu yönde etkilediği görülmüştür.

Demokrasi ve iktisadi kalkınma arasındaki ampirik ilişkiyi inceleyen çalışmalardan bazıları ise iki kavram arasında koşullu bir ilişki olabileceğini yada anlamlı bir ilişki olmayabileceğini de ifade etmişlerdir (Helliwell, 1992; Barro, 1994; Jacop ve Osang, 2016). Bu çalışmalar arasında yer alan ve Helliwell (1992) tarafından yapılan çalışmada 125 ülkeye ait 1960-1985 yıllarını kapsayan veri setinden hareket edilmiştir. Demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki iki yönlü bağlantıları değerlendiren bu çalışmada gelir artışının demokrasi üzerindeki etkilerinin güçlü ve pozitif olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan, demokrasinin gelir artışı üzerinde ise negatif fakat zayıf bir etkisi bulunmaktadır. Ancak, demokrasinin eğitim ve yatırım harcamaları üzerindeki olumlu etkisi yoluyla gelir üzerinde de dolaylı ve pozitif bir etkisi bulunmaktadır. Yine Barro (1994)'nin çalışması da 1960-1990 döneminde 100 ülkeden oluşan bir panel seti için demokrasi ve büyüme arasındaki ilişkileri incelemektedir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, kişi başına düşen reel GSYİH'nın başlangıç seviyesinin sabit tutulması durumunda demokrasinin büyüme üzerindeki genel etkisinin negatif fakat güçlü olmadığını ortaya

koymuştur. Diğer taraftan demokrasi, düşük siyasi özgürlük seviyelerinde büyümeyi arttırmakta, fakat ülkeler orta düzeyde bir özgürlük seviyesine ulaşıldığında ise büyüme üzerindeki etkisi daha sınırlı olmaktadır. Jacop ve Osang (2016) da 1961-2010 döneminde 120 ülkeye ait verilerden hareketle, demokrasinin ekonomik büyüme üzerindeki doğrudan etkisini incelemiştir. Sistem genelleştirilmiş momentler tahmincisinden elde edilen sonuçlar, demokrasiye yönelik önlemlerin ekonomik büyüme sürecinde etkisinin oldukça düşük olduğunu göstermiştir.

Konuyu inceleyen daha güncel çalışmalara bakıldığında ise Wang vd. (2023) tarafından yapılan çalışma, 1990-2020 yılları arasında 126 ülkede demokrasi, askeri harcamalar ve büyüme arasındaki dinamik ve içsel ilişkileri incelemiştir. Panel VAR yöntemi uygulanmasıyla birlikte elde edilen ampirik sonuçlar, demokrasinin büyüme üzerindeki güçlü pozitif etkisinin düşük demokrasi ve yüksek askeri harcama düzeyine sahip ülkeler için daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Yine Hardi vd. (2023)'nin çalışmalarında demokrasi ve büyüme arasındaki ilişki Endonezya için incelenmiştir. 2009-2020 döneminde Endonezya demokrasi endeksinin 25 göstergesinden elde edilen ve altı kategoriye içeren bir ayrıştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Bulgular, kategorize edilen altı göstergeden beşinin önemli bir role sahip olduğunu ve ekonomik büyümeyi önemli ölçüde etkilediğini ortaya koymuştur.

Literatürdeki çalışmalara genel olarak bakıldığında, bu çalışmaların konuyu büyük ölçüde 20. Yüzyıl perspektifinde ele aldıkları görülmektedir. Bu çalışmada ise konu, 21. Yüzyıl perspektifinde ele alınmaktadır. Diğer taraftan literatüre katkı sağlamak amacıyla, farklı gelir grubunda bulunan ülkeler arasında ortaya çıkan sonuçlar birbirleriyle daha karşılaştırılabilir niteliktedir. Ayrıca bazı çalışmalarda demokrasi göstergesi olarak alınan politik haklar endeksi ile sivil özgürlükler endeksi bu çalışmada bir arada ele alınarak ortaya çıkan farklılıklar tartışılmaktadır.

AMPİRİK ANALİZ

Çalışmada 71 ülkeye ait veri setinden hareketle demokratikleşme düzeyinin iktisadi kalkınmaya yönelik etkilerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu başlık altında örneklem ve veri seti, model ve yöntem, bulgular ile dirençli tahmin sonuçlarına yer verilmektedir.

Örneklem ve Veri Seti

Çalışmanın örneklemini oluşturan 71 ülke Dünya Bankası sınıflamasına göre düşük ve orta gelir düzeyinde bulunan ülkeler arasından seçilmiştir. Bazı ülkeler için 2002-2022 dönemi içerisinde Tablo 2'deki değişkenlere ait ciddi veri eksiklikleri göze çarpmıştır. Bu ülkeler analiz dışında bırakılmıştır. Analize dahil edilen ülkeler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Çalışmanın Örneklemi

Sahra-altı Afrika Ülkeleri
Angola, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Çad, Ekvator Ginesi, Eswatini, Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Guinea-Bissau, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kamerun, Kenya, Kongo Cumhuriyeti, Madagaskar, Mali, Mauritius, Moritanya, Mozambik, Namibia, Nijer, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Ruanda, Senegal, Sudan, Tanzanya, Togo, Uganda, Zambiya
Orta ve Güney Amerika Ülkeleri
Belize, Bolivya, Brezilya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Jamaika, Kolombiya, Meksika, Nikaragua, Paraguay, Peru
Güney ve Güneydoğu Asya Ülkeleri
Bangladeş, Endonezya, Filipinler, Hindistan, Kamboçya, Malezya, Nepal, Pakistan, Tayland, Vietnam
Tüm Ülkeler
Angola, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Çad, Ekvator Ginesi, Eswatini, Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Guinea-Bissau, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kamerun, Kenya, Kongo Cumhuriyeti, Madagaskar, Mali, Mauritius, Moritanya, Mozambik, Namibia, Nijer, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Ruanda, Senegal, Sudan, Tanzanya, Togo, Uganda, Zambiya, Belize, Bolivya, Brezilya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Jamaika, Kolombiya, Meksika, Nikaragua, Paraguay, Peru, Bangladeş, Endonezya, Filipinler, Hindistan, Kamboçya, Malezya, Nepal, Pakistan, Tayland, Vietnam, Arnavutluk, Azerbaycan, Belarus, Bosna Hersek, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Kuzey Makedonya, Moldova, Türkiye, Ukrayna

Tablo 1'de de görüldüğü gibi Tüm Ülkeler kategorisinde toplamda 71 ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerden 35 tanesi Sahra-altı Afrika, 15 tanesi Orta ve Güney Amerika ve 10 tanesi de Güney ve Güneydoğu Asya alt örneklem gruplarını oluşturmaktadır. Diğer taraftan Tablo 2'de ise ampirik analizde tahmini yapılacak model için gerekli olan değişkenler ve veri setine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Tablo 2'de de görüldüğü gibi altı değişkene ait veri setleri, Dünya Bankası ile Freedom House veri tabanları aracılığıyla oluşturulmuştur. Burada değişkenlerin kısaltmalarıyla birlikte değişkenlere ait açıklamalar ve veri kaynağına da yer verilmiştir. Tablo 2'de yer alan cari fiyatlarla kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla serisi iktisadi kalkınma göstergesi olarak çalışmada yer almaktadır. Ancak, Dünya Bankası veri tabanı aracılığıyla elde edildikten sonra bu serinin logaritması alınmıştır (logg).

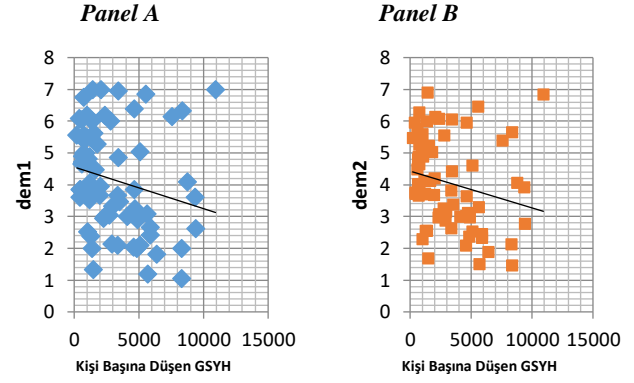
Freedom House aracılığıyla demokratikleşme göstergesi olarak iki farklı değişkene ait seriler alınmıştır. Bu serilerden dem1 politik haklar endeksi, dem2 ise politika haklar endeksi ile sivil özgürlükler endeksinin aritmetik ortalamasıdır. Literatürde politik haklar serisi daha önce Acemoglu vd. (2008) ve Acemoglu vd. (2014)'nin çalışmalarında demokratikleşme göstergesi olarak kullanılmıştır. Farklı bir bakış açısı olarak da Jacop ve Osang (2016)'nın çalışmalarında demokratikleşme göstergesi olarak da politik haklar endeksiyle sivil özgürlükler endeksinin aritmetik ortalamalarından yararlanılmıştır.

Tablo 2: Veri Seti

Değişken	Açıklama	Kaynak
logg	Kişi Başına Düşen GSYH (Logaritmik)	The World Bank (2024), World Development Indicators, GDP per capita (current US\$), Erişim: 13.02.2024
dem1	Demokratikleşme Göstergesi Olarak Politik Haklar Endeksi	Freedom House (2024), Freedom in the World 2013-2024 Raw Data, Erişim: 20.02.2024
dem2	Demokratikleşme Göstergesi Olarak Politik Haklar Endeksi ve Sivil Özgürlükler Endeksinin Ortalaması	Freedom House (2024), Freedom in the World 2013-2024 Raw Data, Erişim: 20.02.2024
inf	Fiyat İstikrarı	The World Bank (2024), World Development Indicators, Consumer price index (2010 = 100), Erişim: 13.02.2024
open	Dışa Açıklık Oranı	The World Bank (2024), World Development Indicators, Exports of goods and services (% of GDP) ve Import of goods and services (% of GDP), Erişim: 13.02.2024
fdi	Doğrudan Yabancı Yatırım	The World Bank (2024), World Development Indicators, Foreign Direct Investment, Net Inflows (% of GDP), Erişim: 13.02.2024

Politik haklar ve sivil özgürlükler endeksleri Freedom House tarafından *Freedom in the World* kapsamında 1973 yılından beri yayınlanmaktadır. Her iki seri kapsamında ülkeler 1'den 7'ye kadar puanlanmaktadır. Endeks puanı 1 olan ülkeler politik haklar ve sivil özgürlükler konusunda en iyi durumda iken, endeks puanı 7 olan ülkeler ise politik haklar ve sivil özgürlükler konusunda en kötü durumda olan ülkelerdir. Endeks puanı 1 ve 2 olan ülkeler hem politik haklar hem de sivil özgürlükler konusunda "tam özgür/tam demokrasi" kategorisinde yer alırken, endeks puanı 3, 4 ve 5 olan ülkeler de "kısmi özgür/kısmi demokrasi" kategorisinde yer almaktadır. Son olarak endeks puanı 6 ve 7 olan ülkeler ise "özgürlük yok/demokrasi yok" kategorisindedir. Diğer taraftan inf, open ve fdi ise çalışmadaki kontrol değişkenlerdir. inf değişkeni fiyat istikrarını ifade eden 2010 bazlı tüketici fiyat endeksidir. open serisi ülkelerin dış açıklık düzeyini göstermektedir. Bu seri ülkelerin ihracat ve ithalat toplamının GSYH'deki payı olarak alınmıştır. fdi ise doğrudan yabancı yatırımların GSYH'deki payıdır.

Grafik 1'de yer alan Panel 1 ve Panel 2 2002-2022 dönemi için kişi başına düşen GSYH – dem1 ile kişi başına düşen GSYH - dem2 arasındaki bağlantıları göstermektedir. Hem panel A hem de Panel B'de görüldüğü gibi, demokrasi göstergesi olarak ülkelerin politik haklar seviyesi azaldığında (dem1) kişi başına düşen GSYH seviyesi de düşmektedir. Benzer şekilde, politik haklar ve sivil özgürlüklerin ortalaması düştüğünde (dem2) de kişi başına düşen GSYH seviyesi daha düşüktür.

Grafik 1: Kişi Başına Düşen GSYH, dem1 ve dem2 Arasındaki Bağlantılar (2002-2022 Ortalaması)

Tablo 3'te örnekleme oluşturan 71 ülkenin tamamı için gelir-demokrasi matrisi yer almaktadır. Demokratikleşme düzeyleri için 2022 yılına ait Freedom House *Freedom in the World* sınıflaması kullanılırken, gelir sınıfı için ise Dünya Bankası'nın 2022 yılına ait gelir sınıflamasından yararlanılmıştır. Örnekleme olarak alınan ülkelerin tamamı düşük, alt-orta ve üst-orta gelir gruplarında bulunmaktadır. Bu ülkelerin büyük bir çoğunluğu Tablo 3'te de görülebileceği gibi kısmi demokrasi kategorisinde yer almaktadır.

Tablo 3: Ülkelere İlişkin Gelir-Demokrasi Matrisi (2022 Yılı Verileri)

		Demokratikleşme Düzeyi		
		Demokrasi Yok	Kısmi Demokrasi	Tam Demokrasi
Gelir Sınıfı	Üst-Orta Gelir (4256 \$ <)	Azerbaycan, Belarus, Ekvator Ginesi, Gabon, Kazakistan, Tayland	Arnavutluk, Ermenistan, Bosna-Hersek, Botswana, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Gürcistan, Guatemala, Kuzey Makedonya, Malezya, Meksika, Moldova, Paraguay, Peru, Türkiye, Ukrayna	Belize, Brezilya, Kolombiya, Ekvador, Endonezya, Jamaika, Mauritius, Namibya, Güney Afrika
	Alt-Orta Gelir (1085 \$ – 4255 \$)	Angola, Kamboçya, Kamerun, Kongo Cumhuriyeti, Gine, Haiti, Kırgızistan, Nikaragua, Sudan, Eswatini, Vietnam	Bangladeş, Benin, Boliviya, Fildişi Sahili, Honduras, Kenya, Moritanya, Nepal, Nijerya, Pakistan, Filipinler, Senegal, Tanzanya, Zambiya	Gana, Hindistan
	Düşük Gelir (1085 \$ >)	Burkina Faso, Brundi, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Mali, Ruanda, Uganda	Gambia, Gine-Bissau, Madagaskar, Mozambik, Nijer, Togo	

Düşük gelir grubunda yer alan ülkelerin çoğunluğunda demokrasi seviyesi oldukça düşüktür. Geriye kalan ülkeler ise kısmi demokrasi kategorisinde yer almaktadırlar. Alt-orta gelir grubundaki ülkelerin büyük bir bölümü ise kısmi demokrasi kategorisinde iken, bu gelir grubunda yer alan yalnızca iki ülke tam demokrasi kategorisindedir. Üst-orta gelir grubunda yer alan ülkelerin de büyük bir bölümü kısmi demokrasi kategorisinde iken, diğer gruplara kıyasla bu grup içerisinde yer alan daha fazla ülke tam demokrasi

kategorisinde kendisine yer bulabilmiştir. Tablo 3, Grafik 1'deki bağlantıları da doğrulamaktadır. Ülkenin demokrasi seviyesi düştükçe gelir seviyesi de düşük olma eğilimindeyken, demokrasi seviyesinin yüksek olması yüksek gelire de işaretler. Bu kuralın dışında kalan istisnai ülkeler de bulunmaktadır. İki değişken arasındaki bağlantılara ilişkin detaylı bir değerlendirme için ampirik sonuçlara göre yorum ve çıkarımlar yapılması önem taşımaktadır.

Model ve Yöntem

Düşük ve orta gelir düzeyinde bulunan yetmiş bir ülkede demokratikleşme düzeyinin iktisadi kalkınmayı nasıl ve ne yönde etkilediğini tahmin etmek için Denklem 1 ve Denklem 2'de tanımlanan panel veri modelleri oluşturulmuştur.

$$\log g_{it} = \beta_0 + \beta_1 dem1_{it} + \beta_2 \sum cont_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$$\log g_{it} = \beta_0 + \beta_1 dem2_{it} + \beta_2 \sum cont_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

Denklem 1 ve Denklem 2'de yer alan panel veri modellerinde i ülkesinin t dönemindeki kişi başına düşen GSYH'sinin logaritmik değeri ($\log g_{it}$) bağımlı değişken olarak alınmıştır. Modellerdeki bağımsız değişkenler ise demokrasi göstergesi olarak politik haklar endeksi ($dem1_{it}$) ile demokrasi göstergesi olarak politik haklar endeksi ile sivil özgürlükler endeksinin aritmetik ortalamasıdır ($dem2_{it}$). Kontrol değişkenler ($cont_{it}$) olarak net doğrudan yabancı sermaye girişlerinin GSYH'deki payı (fdi_{it}), tüketici fiyat endeksi (inf_{it}) ve dışa açıklık oranı ($open_{it}$) kullanılmıştır. Bu değişkenlerin dışında modelde yer alan β_0 sabit terim ve ε_{it} ise hata terimidir. Ampirik analizler için Stata 14 paket programından yararlanılmıştır.

Denklem 1 ve Denklem 2'de oluşturulan modellerin tahmini için Sapması Düzeltilmiş Kukla Değişkenli En Küçük Kareler (Corrected Least Squares Dummy Variable – LSDVC) Yöntemi kullanılmıştır. Kukla değişkenli EKK (LSDV) tahmincisi dinamik panel veri analizi tahmincileri arasında yer almaktadır. Dinamik panel veri tahmincilerinin en önemli avantajı, modeldeki bağımlı değişkenin gecikmeli değerine bağımsız değişken olarak modelde yeniden yer verilmesidir. Özellikle iktisadi kalkınma çalışmalarında, iktisadi kalkınmanın geçmiş değerinden ne kadar etkilendiği de daha net olarak belirlenebilmektedir. Diğer taraftan modellerin tahmininde LSDVC tahmincisinin tercih edilmesinin en önemli nedeni, dinamik panel veri tahmincileri arasında yer alan diğer tahmincilere göre sahip oldukları üstünlüktür. Anderson ve Hsiao (1982) ile Arellano ve Bond (1991) tarafından geliştirilen tahminciler model tahminlerinde büyük ölçüde otokorelasyon sorunuyla karşı karşıya kalınmasına yol açmaktadır. Diğer taraftan Arellano ve Bover (1995)/Blundell ve Bond (1998) tarafından geliştirilen Sistem Genelleştirilmiş Momentler Yönteminde ise içsellik sorununun çözümü için uygun araçların bulunamadığı durumda etkin olmayan sonuçlar üretmektedir.

LSDV tahmincisinde ise, sabit etkiler/grup içi tahmincisinde olduğu gibi modelin birinci farkı alınıp birim etkinin modelden elimine edilmesi yerine, her bir birim etkiyi ifade etmek için kukla değişken kullanılmaktadır. Ancak bu şekilde birim etkileri belirlemek için kukla değişken sayısının artırılması sonucunda modelin serbestlik derecesi de düşmektedir. Özellikle bu çalışmadaki gibi T'nin küçük olduğu durumlarda ($T < N$) tutarsız tahminler elde edilmektedir ki, bu duruma literatürde dinamik panel sapması ya da Nickell sapması adı verilmektedir (Çağlayan Akay, 2015: 89).

Kukla değişkenli EKK tahmincilerinin tutarlı tahminler üretebilmesi amacıyla Nickell (1981), Kiviet (1999) ve Bun ve Kiviet (2003) tarafından düzeltmeler önerilmiştir. Sonuçları üzerinde düzeltme uygulanan kukla değişkenli EKK tahmincileri Sapması Düzeltilmiş Kukla Değişkenli EKK Tahmincisi (LSDVC) olarak isimlendirilmektedirler (Bruno, 2005: 361-362). Bu çalışmadaki tahminler için Bun ve Kiviet (2003) tarafından önerilen düzeltmeler dikkate alınmıştır. Sapması düzeltilmiş modellerde standart hatalar hesaplanamadığı için özçıkırım varyans kovaryans matrisinden hareket edilmektedir. Bunun için Anderson ve Hsiao (1982) tutarlı tahmincisi dikkate alınmıştır (Yerdelen Tatoğlu, 2012: 71).

Bulgular

Sapması düzeltilmiş kukla değişkenli en küçük kareler yöntemine göre elde edilen sonuçlar Tablo 4 ve Tablo 5'te yer almaktadır. Tablo 4 ve Tablo 5'teki sonuçlar tüm ülkelere ait sonuçlarla birlikte Sahra-altı Afrika, Orta ve Güney Amerika ve son olarak da Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerine de ait sonuçları göstermektedir. Öncelikle Tablo 4'te yer alan Model 1'e ait tahmin sonuçlarına göre Tüm Ülkeler için demokratikleşme düzeyinin bir göstergesi olan $dem1$ değişkenine ait katsayının negatif işaretli olduğu görülmektedir. Bu katsayının negatif olması beklentilerle uyumludur. Daha önce de ifade edildiği gibi Freedom House tarafından hazırlanan endekslerde 1 en iyi durumu ifade ederken, 7 ise en kötü duruma karşılık gelmektedir. Buna göre politika yapıcılar açısından negatif işaret, demokratikleşme düzeyindeki olumlu gelişmelerin iktisadi kalkınmaya da olumlu yansıtacağını göstermektedir. Katsayının ayrıca istatistiksel olarak anlamlı olması Tüm Ülkeler için demokratikleşmenin iktisadi kalkınma için anlamlı bir belirleyici olduğunu da ifade etmektedir. Diğer taraftan, enflasyon ve dışa açıklık düzeyi de iktisadi kalkınmayı desteklerken, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ise istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Model 1 İçin Tahmin Sonuçları

logg	Tüm Ülkeler	Sahra-altı Afrika	Orta ve Güney Amerika	Güney ve Güneydoğu Asya
logg _{it-1}	0,8590* (0,000)	0,8047* (0,000)	0,8697* (0,000)	0,8916* (0,000)
dem1	-0,0046** (0,028)	-0,0047 (0,136)	-0,0024 (0,590)	0,0017 (0,568)
inf	3,12e-06** (0,014)	2-74e-06** (0,054)	0,00019** (0,022)	0,00026** (0,041)
open	0,00055* (0,000)	0,00073* (0,000)	0,00041 (0,126)	0,00014 (0,392)
fdi	-0,00035 (0,330)	-0,00049 (0,344)	0,0028*** (0,077)	0,0036** (0,016)

Not: * % 1, ** % 5 ve *** % 10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Parantez içindeki sayılar olasılık (prob.) değerlerini ifade etmektedir.

Sahra-altı Afrika Ülkelerine ait sonuçlar tüm ülkeler için elde edilen sonuçlarla kısmen farklılaşmaktadır. Sahra-altı Afrika ülkeleri için demokratikleşme düzeyine ait katsayı istatistiksel olarak anlamsızdır. Enflasyon ve dışa açıklık iktisadi kalkınmayı desteklerken, Sahra-altı Afrika ülkeleri için de doğrudan yabancı yatırımlara ait katsayı anlamsızdır. Orta ve Güney Amerika ülkelerinde de Sahra-altı Afrika ülkelerinde olduğu gibi demokratikleşme düzeyini ifade eden katsayı negatif ve anlamsız bulunmuştur. Öte yandan enflasyon ile birlikte doğrudan yabancı yatırımlara ait katsayı da pozitif ve anlamlıdır. Buna göre, Orta ve Güney Amerika ülkelerinde doğrudan yabancı yatırımlar iktisadi kalkınmayı olumlu yönde etkilemektedir. Son olarak Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinde ise demokratikleşme düzeyini ifade eden katsayı hem beklentinin dışında pozitif ancak bunun yanında anlamsız olarak bulunmuştur. Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinde dışa açıklık düzeyi ile iktisadi kalkınma arasında anlamlı bir ilişki bulunamazken, enflasyon ve doğrudan yabancı yatırımların ise iktisadi kalkınmayı olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Ayrıca dört ülke grubunun tamamında bağımlı değişkenin gecikmeli değeri olan logg_{it-1} değişkenine ait katsayılar pozitif ve anlamlıdır. Kısaca iktisadi kalkınma önceki değerinden pozitif olarak etkilenmektedir.

Tablo 5: Model 2 İçin Tahmin Sonuçları

logg	Tüm Ülkeler	Sahra-altı Afrika	Orta ve Güney Amerika	Güney ve Güneydoğu Asya
logg _{it-1}	0,860* (0,000)	0,807* (0,000)	0,8705* (0,000)	0,8958* (0,000)
dem2	-0,0081* (0,004)	-0,0076*** (0,067)	-0,0033 (0,539)	-0,00087 (0,849)
inf	3,03e-06** (0,017)	2,65e-06*** (0,062)	0,00019** (0,020)	0,00023*** (0,059)
open	0,00056* (0,000)	0,00074* (0,000)	0,00042 (0,122)	0,00014 (0,405)
fdi	-0,0004 (0,273)	-0,00052 (0,309)	0,0027*** (0,080)	0,0035** (0,021)

Not: * % 1, ** % 5 ve *** % 10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Parantez içindeki sayılar olasılık (prob.) değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 5'te yer alan Model 2'ye ilişkin sonuçlara göre ise Tüm Ülkeler için dem2 değişkeni negatif ve anlamlıdır. Model 1'e ait sonuçlarla önemli bir benzerlik söz konusudur. Bununla birlikte yine enflasyon ve dışa açıklık düzeyi iktisadi kalkınmayı desteklerken, doğrudan yabancı yatırımların ise iktisadi kalkınma üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Sahra-altı Afrika ülkeleri için elde edilen sonuçlarda ise Model 1'e ait sonuçlara göre önemli bir farklılık bulunmaktadır. Model 1'de yer alan dem1 demokrasi göstergesi istatistiksel olarak anlamsız iken, dem2 ise anlamlıdır. Aynı zamanda beklentilerle de uyumlu olarak negatif işaretlidir. Buna göre Sahra-altı Afrika ülkeleri için demokratikleşme düzeyi iktisadi kalkınmayı desteklemektedir. Ancak diğer değişkenlere bakıldığında Model 1'deki sonuçlarla örtüştüğü görülmektedir. Sahra-altı Afrika ülkelerinde enflasyon ve dışa açıklık iktisadi kalkınmayı desteklerken, doğrudan yabancı yatırımlara ait katsayı anlamsızdır. Orta ve Güney Amerika Ülkeleri ile Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerine ilişkin sonuçlar da Model 1'deki sonuçlarla örtüşmektedir. Tek farklı olan nokta dem2 değişkeninin Güney ve Güneydoğu Asya ülkeleri için beklentilerle uyumlu olarak negatif bulunmuş olmasıdır. Fakat dem2 değişkeni istatistiksel olarak anlamsız bulunduğu için iktisadi kalkınma üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur. Her iki ülke grubunda da enflasyon ve doğrudan yabancı yatırımlar iktisadi kalkınmaya olumlu katkı sağlarken, dışa açıklık düzeyi ise istatistiksel olarak anlamsızdır. Yine dört ülke grubunun tamamında bağımlı değişkenin gecikmeli değeri olan logg_{it-1} değişkenine ait katsayılar pozitif ve anlamlıdır. Kısaca iktisadi kalkınma önceki değerinden pozitif olarak etkilenmektedir.

Dirençli Tahmin Sonuçları

Dirençli tahmin sonuçlarının yer aldığı bu bölümde öncelikle Tablo 6'da Model 1 için, ardından Tablo 7'de ise Model 2 için Dirençli tahmin sonuçlarına yer verilmiştir. Öncelikle Tablo 6'da yer alan Model 1'e ait dirençli tahmin sonuçlarına göre Tüm Ülkeler için demokratikleşme düzeyinin bir göstergesi olan dem1 değişkenine ait katsayının daha önce Tablo 4'teki sonuçlarda olduğu gibi negatif işaretli ve anlamlı olduğu görülmektedir. Dirençli tahmin sonuçları da Tüm Ülkeler için demokratikleşmenin iktisadi kalkınma için anlamlı bir belirleyici olduğunu kanıtlamaktadır. Yine, enflasyon ve dışa açıklık düzeyi de iktisadi kalkınmayı desteklerken, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ise istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Sahra-altı Afrika Ülkelerine ait sonuçlar incelendiğinde de bu ülke grubu için demokratikleşme düzeyine ait katsayı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Tablo 4'teki sonuçlardan farklı olan bu sonuca göre dirençli tahmin sonuçları Sahra-altı Afrika ülkelerinde demokratikleşmenin iktisadi kalkınmayı olumlu etkilediğini göstermektedir.

Tablo 6: Model 1 İçin Dirençli Tahmin Sonuçları

logg	Tüm Ülkeler	Sahra-altı Afrika	Orta ve Güney Amerika	Güney ve Güneydoğu Asya
logg _{it-1}	0,8887* (0,000)	0,8468* (0,000)	0,9451** (0,061)	1,044 (0,444)
dem1	- 0,0058* (0,002)	- 0,0057*** (0,071)	0,0094 (0,635)	- 0,0029 (0,964)
inf	2,83e-06** (0,019)	2,43e-06*** (0,097)	0,00061 (0,722)	- 0,00048 (0,943)
open	0,00057* (0,000)	0,0008* (0,000)	0,0021 (0,173)	0,00026 (0,958)
fdi	- 0,00018 (0,609)	- 0,00049 (0,351)	0,0019 (0,620)	0,00071 (0,979)

Not: * % 1, ** % 5 ve *** % 10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Parantez içindeki sayılar olasılık (prob.) değerlerini ifade etmektedir.

Yine Tablo 4'teki bulgularla paralel olarak enflasyon ve dışa açıklık iktisadi kalkınmayı desteklerken, doğrudan yabancı yatırımlara ait katsayı ise anlamsızdır. Orta ve Güney Amerika ülkeleri için demokratikleşme düzeyini ifade eden katsayı dirençli tahmin sonuçlarına göre hem beklentilerin dışında pozitif hem de anlamsız bulunmuştur. Diğer taraftan kontrol değişkenlerin tümüne ait katsayılar da istatistiksel olarak anlamsızdır. Son olarak Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinde ise demokratikleşme düzeyini ifade eden katsayı beklentilere paralel olarak negatif bulunmuş olsa da istatistiksel olarak anlamsız. Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinde kontrol değişkenlere ait katsayıların tamamının ile iktisadi kalkınma anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca Tüm Ülkelerle birlikte Sahra-altı Afrika ve Orta ve Güney Amerika ülkelerinde bağımlı değişkenin gecikmeli değeri olan logg_{it-1} değişkenine ait katsayılar pozitif ve anlamlıdır. Diğer taraftan Güney ve Güneydoğu Asya ülkeleri için bu değişkene ait katsayı da anlamsız olarak bulunmuştur.

Tablo 7: Model 2 İçin Dirençli Tahmin Sonuçları

logg	Tüm Ülkeler	Sahra-altı Afrika	Orta ve Güney Amerika	Güney ve Güneydoğu Asya
logg _{it-1}	0,8924* (0,000)	0,8511* (0,000)	0,9292* (0,009)	1,066 (0,415)
dem2	- 0,0104* (0,000)	- 0,0093** (0,040)	0,0054 (0,861)	- 0,0096 (0,923)
inf	2,69e-06** (0,025)	2,27e-06 (0,128)	0,00058 (0,668)	- 0,00058 (0,929)
open	0,00059* (0,000)	0,00080* (0,000)	0,0016 (0,302)	0,00026 (0,954)
fdi	- 0,00023 (0,521)	- 0,00055 (0,303)	0,0020 (0,515)	0,00012 (0,996)

Not: * % 1 ve ** % 5 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Parantez içindeki sayılar olasılık (prob.) değerlerini ifade etmektedir.

Son olarak Tablo 7'deki Model 2'ye ilişkin dirençli tahmin sonuçlarına göre ise Tüm Ülkeler için dem2 değişkeni negatif ve anlamlıdır. Model 1'deki bulgularla önemli bir benzerlik söz konusudur. Bununla birlikte yine enflasyon ve dışa açıklık düzeyi iktisadi kalkınmayı desteklerken, doğrudan yabancı yatırımların ise iktisadi kalkınma üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Sahra-altı Afrika ülkeleri için elde edilen sonuçlar

incelendiğinde ise dem2 değişkenine ait katsayının anlamlı olduğu görülmektedir. Aynı zamanda beklentilerle de uyumlu olarak negatif işaretlidir. Buna göre Sahra-altı Afrika ülkeleri için demokratikleşme düzeyi iktisadi kalkınmayı dirençli tahmin sonuçlarına göre de desteklemektedir.

Diğer taraftan kontrol değişkenlere ait katsayılar incelendiğinde, Sahra-altı Afrika ülkelerinde enflasyon ve doğrudan yabancı yatırımların iktisadi kalkınma üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı, fakat dışa açıklığın iktisadi kalkınmayı olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Orta ve Güney Amerika Ülkeleri ile Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerine ilişkin sonuçlar da Tablo 6'daki sonuçlarla örtüşmektedir. Orta ve Güney Amerika ülkeleri için demokratikleşme düzeyini ifade eden katsayı dirençli tahmin sonuçlarına göre hem beklentilerin dışında pozitif hem de anlamsız bulunmuştur. Diğer taraftan kontrol değişkenlerin tümüne ait katsayılar da istatistiksel olarak anlamsızdır. Son olarak Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinde ise demokratikleşme düzeyini ifade eden katsayı beklentilere paralel olarak negatif bulunmuş olsa da istatistiksel olarak anlamsız olarak bulunmuştur. Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinde kontrol değişkenlere ait katsayıların tamamında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca yine Tablo 6'daki sonuçlarda olduğu gibi, Tüm Ülkelerle birlikte Sahra-altı Afrika ve Orta ve Güney Amerika ülkelerinde bağımlı değişkenin gecikmeli değeri olan logg_{it-1} değişkenine ait katsayılar pozitif ve anlamlıdır. Diğer taraftan Güney ve Güneydoğu Asya ülkeleri için bu değişkene ait katsayı da anlamsız olarak bulunmuştur.

Hem tahmin hem de dirençli tahmin sonuçlarına göre, Tüm ülkeler grubu ve Sahra-Altı Afrika ülkelerinde beklentilerle uyumlu sonuçlara ulaşıırken, Orta ve Güney Amerika ülkeleri ile Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinde ise beklentilerin tersi yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçların ortaya çıkmasındaki en önemli sebep, bu grupta yer alan ülkelerin alt-orta ve üst-orta gelir grubunda yer alan ülkelerin önemli bir bölümü de kısmi demokrasi ve tam demokrasi kategorilerinde bulunmaktadır. Bu ülkelerin iktisadi kalkınma düzeylerini ilerletebilmeleri için bu aşamada demokrasi düzeylerinden ziyade teknolojik dönüşüm, beşeri sermaye yatırımı gibi alanlara daha çok yatırım yapmaları önerilebilir. Yine, demokratikleşme dışında kurumsal kalite açısından zayıf olunan alanlara yoğunlaşılabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İktisadi büyüme ve kalkınmanın temel belirleyicileri olan kurumsal faktörler günümüzde ülkelerin büyüme ve kalkınma süreçlerini belirlemede oldukça önemli bir konumdadır. Kurumsal faktörler büyük ölçüde nitel değişkenlerden oluşmakla birlikte, uluslararası kuruluşlar tarafından yayınlanan endeksler sayesinde nicel olarak ölçülebilir hale gelmiştir. Bu durum, büyüme ve kalkınmanın temel nedenlerine daha fazla odaklanılmasına da imkan

sağlamaktadır. İktisadi büyüme veya kalkınmayı belirleyen kurumsal faktörlerden birisi de ülkelerin demokratikleşme düzeyidir. Literatürde halen büyüme veya kalkınmanın demokratikleşmeyi sağlayacağı veya demokratikleşmenin iktisadi kalkınmaya yol açacağı tartışması devam etmekle birlikte, bu çalışma ülkelerin demokratikleşme düzeylerinin iktisadi kalkınmaya ne ölçüde katkı sağlayacağı konusuna odaklanmıştır. Aslına bakılırsa, iktisadi kalkınma da uzun bir süreci kapsayan ve nitel değişimi esas alan bir olgudur. Bu çalışmada iktisadi kalkınmanın nicel bir göstergesi olarak kişi başına düşen GSYH'nin logaritması alınmıştır. Bir anlamda literatürdeki anlayış devam ettirilerek iktisadi büyümenin iktisadi kalkınma için bir vekil gösterge olduğu kabul edilmiştir.

Konuya ilişkin çok sayıda çalışma yapılmış olmakla birlikte, 21. yüzyılın bakış açısından konunun tekrar incelenmesi ve ortaya çıkan sonuçlar oldukça önemlidir. Araştırmaya konu olan 71 ülke hem bütüncül olarak hem de alt örneklem grupları bazında ayrı ayrı ele alınmıştır. Buna ilave olarak, demokratikleşmenin bir göstergesi olarak politik haklar endeksi ile politik haklar ve sivil özgürlükler endeksi değerlerinin aritmetik ortalaması dikkate alınmıştır. Oluşturulan modeller sapması düzeltilmiş kukla değişkenli en küçük kareler yöntemi çerçevesinde elde edilen tahmin ve dirençli tahmin sonuçları açısından incelenmiştir. Bunun sonucunda bazı önemli bulgulara ulaşılmıştır. Tahmin sonuçları dem1 değişkeninin tüm ülkeler grubu için negatif ve anlamlı olduğunu göstermektedir. Kısaca ortaya çıkan bu sonuca göre ülkelerin demokratikleşme düzeyi ile iktisadi kalkınma düzeyleri arasında pozitif bir ilişki vardır. Ülkelerin daha da demokratikleşmesi kalkınmayı da desteklemektedir. Bu sonuca alt gruplar itibarıyla bakıldığında, alt grupların hiçbirisinde dem1 değişkeni istatistiki olarak anlamlı değildir. dem2'ye ait sonuçlar ise tüm ülkeler grubuna ilave olarak Sahra-altı Afrika ülkelerinde de demokratikleşmenin iktisadi kalkınmaya olumlu katkıda bulunduğunu doğrulamaktadır. Orta ve Güney Amerika ülkeleriyle Güney ve Güneydoğu Asya ülkeleri için demokratikleşme kalkınma için halen kilit konumda değildir.

Dirençli tahmin sonuçları incelendiğinde ise tüm ülkeler grubunda ve Sahra-altı Afrika ülkelerinde hem dem1 hem de dem2'ye ait katsayılar negatif ve anlamlı bulunmuş, demokratikleşme düzeyinin iktisadi kalkınmaya katkı sağladığı sonucuna bir kez daha ulaşılmıştır. Orta ve Güney Amerika ülkeleri ve Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinde ise politik haklar ve sivil özgürlükler temelinde ele alınan demokratikleşme düzeyi iktisadi kalkınmayı desteklememektedir. Sonuçlara ilişkin ülke grupları açısından bir çıkarım yapılmak istendiğinde, Sahra-altı Afrika ülkelerinin büyük ölçüde düşük gelir grubu ile alt-orta gelir grubunda olmaları demokratikleşmenin bu ülkelerde iktisadi kalkınma düzeyini arttırmak için fırsatlar yarattığını göstermektedir. Bu ülkelerin düşük gelir seviyesinden kurtulabilmeleri, kaynakların alternatif ve verimli kullanım alanlarına kaydırılmasına veya yabancı yatırım çekmesine

bağlıdır. Daha demokratik bir yönetim anlayışının bu imkanı bu ülkeler için sağlayabilecek potansiyeli taşıdığı söylenebilir. Diğer taraftan, Orta ve Güney Amerika ülkeleri ile Güney ve Güneydoğu Asya ülkeleri ise kısmen alt-orta gelir grubunda, çoğunlukla da üst-orta gelir grubunda yer almaktadır. Yine bu gruplara giren ülkeler kısmi demokrasi ve tam demokrasi kategorilerinde bulunmaktadır. Bu ülkeler için demokratikleşmenin iktisadi kalkınma açısından gereksiz olduğu söylenememekle birlikte, bu ülkelerdeki kalkınma seviyesini daha üst noktalara taşıyabilecek temel unsur olmadığı görülmektedir. Bu sonuçların da ortaya koyduğu gibi, düşük gelirli Afrika'nın demokratikleşmeye çok fazla ihtiyacı bulunmaktadır. Afrika ülkeleri demokratikleşme yönünde daha fazla adım atmalıdır. Bunun için seçim yasalarının daha adil hale getirilmesi, seçime katılımın artırılması, muhalefetin güçlendirilmesi, seçim süreçlerinin askeri denetimden uzak olması, toplantı ve gösteri özgürlüklerinin sağlanması, siyasi örgütlenme özgürlükleri kısıtlı olan ülkelerde bu konuda iyileşmelerin sağlanması, siyasi davalarda hukukun üstün tutulması, sendikal haklar ile birlikte kişilere tanınan sosyal haklar konusunda ciddi adımlar atılması gerekmektedir.

Orta ve Güney Amerika ülkeleri ile Güney ve Güneydoğu Asya ülkeleri ise mevcut demokratik yapılarını koruyarak iktisadi kalkınma için veya yüksek gelirli ülkeler kategorisine dahil olabilmek için demokratikleşme dışındaki temel iktisadi ve kurumsal unsurlara odaklanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acemoglu, D.; Johnson, S.; Robinson, J. A.; Yared, P. (2008), "Income and democracy", *American Economic Review*, 98:3, 808-842.
- Acemoglu, D.; Naidu, S.; Restrepo, P.; Robinson, J. A. (2019), "Democracy does cause growth", *Journal Of Political Economy*, 127:1, 47-100.
- Alesina, A.; Perotti, R. (1992), "The political economy of growth: a critical survey of the recent literature and some new result", *The World Bank Economic Review*, 8:3, 351-371.
- Anderson, T. W.; Hsiao, C. (1982), "Formulation and estimation of dynamic models using panel data", *Journal of Econometrics*, 18:1, 47-82.
- Arellano, M.; Bond, S. (1991). "Some Test of Specification For Panel Data: Monte Carlo Evidence and An Application to Employment Equations". *The Review of Economic Studies*, 277-279.
- Arellano, M.; Bover, O. (1995). "Another Look at the Instrumental Variable Estimation of Error-Components Models". *Journal of Econometrics*, 29-51.
- Barro, R. J. (1994), "Democracy and growth". NBER Working Paper Series, Working Paper No. 4909, 1-46.
- Başar, S.; Yıldız, Ş. (2012), "İktisadi büyümenin demokratikleşmeye etkisi üzerine bir araştırma", *KAÜ-İİBF Dergisi*, 3:3, 9-38.
- Bhagwati, Jagdish N. (2002), "Democracy and Development: Cruel Dilemma or Symbiotic Relationship?", *Review of Development Economics*, 6:2, 151-162.
- Blundell, R.; Bond, S. (1998). "Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models". *Journal of Econometrics*, 115-143.
- Bruno, G. S. (2005), "Approximating the bias of the LSDV estimator for dynamic unbalanced panel data models", *Economics Letters*, 87:3, 361-366.
- Bun, M. J.; Kiviet, J. F. (2003), "On the diminishing returns of higher-order terms in asymptotic expansions of bias", *Economics Letters*, 79:2, 145-152.
- Chang, H. J. (2009), Merdiveni Tekmelemek: Tarihi Bir Perspektif İçinde "İyi Politikalar" ve "İyi Kurumlar". F. Şenses (Editör), *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma*, 89-122, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Chatterjee, A. (2022), "Corruption, Democracy and Growth: Evidence from Emerging Market Economies", In *Environmental Sustainability, Growth Trajectory and Gender: Contemporary Issues of Developing Economies*, 137-149, Emerald Publishing Limited.
- Çağlayan Akay, E. (2015), *Dinamik Panel Veri Modelleri, Stata ile Panel Veri Modelleri içinde*, (Editör: Selahattin Güriş), 81-104, Der Yayınları, İstanbul.
- Freedom House (2024), *Freedom in the World 2013-2024 Raw Data*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world>, Erişim: 20.02.2024.
- Hardi, I.; Ringga, E. S.; Fijay, A. H.; Maulana, A. R. R.; Hadiyani, R.; Idroes, G. M. (2023). "Decomposed Impact of Democracy on Indonesia's Economic Growth". *Ekonomik Journal of Economics*, 1:2, 51-60.
- Helliwell, J. F. (1994), "Empirical Linkages Between Democracy and Economic Growth", *British Journal of Political Science*, 24:2, 225-248.
- Jackman, R. W. (1973), "On the Relation of Economic Development to Democratic Performance", *American Journal of Political Science*, 17:3, 611-621.
- Jacob, J. A.; Osang, T. (2020), "Democracy and growth: A dynamic panel data study", *The Singapore Economic Review*, 65:01, 41-80.
- Kabaş, T. (2021), "Kurumlar, Demokrasi ve Kalkınma", *Pearson Journal*, 6:15, 209-217.
- Kiviet J. F. (1999), Expectation of Expansions for Estimators in a Dynamic Panel Data Model; Some Results for Weakly Exogenous Regressors, In Hsiao C., Lahiri K., Lee L. F., Pesaran M. H. (Eds.). *Analysis of Panel Data and Limited Dependent Variables*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Landman, T. (1999), "Economic development and democracy: the view from Latin America", *Political Studies*, 47:4, 607-626.
- Lipset, S. M. (1959), "Some social requisites of democracy: Economic development and political legitimacy", *American Political Science Review*, 53:1, 69-105.
- Neubauer, D. E. (1967), "Some conditions of democracy", *American Political Science Review*, 61:4, 1002-1009.
- Nickell, S. (1981), "Biases in dynamic models with fixed effects", *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1417-1426.
- Olson, M. (1993), "Dictatorship, democracy, and development", *American Political Science Review*, 87:3, 567-576.
- Pamuk, Ş. (2014), *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası kültür Yayınları, İstanbul.
- Ross, M. (2006), "Is democracy good for the poor?", *American Journal Of Political Science*, 50:4, 860-874.
- Saatcioğlu, C.; Karaca, O. (2015), "İktisadi Kalkınmanın Demokrasi Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi", *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, 29:4, 775-796.
- Saran, J. C. (2021), "Democracy and growth: evidences from a dynamic panel analysis", *Inspere Instituto de Educação e Pesquisa Mestrado Profissional em Economia*.
- The World Bank (2024a), *World Development Indicators, GDP per capita (current US\$)*, <https://databank.worldbank.org/>, Erişim: 13.02.2024
- The World Bank (2024b), *World Development Indicators, Consumer price index (2010 = 100)*, <https://databank.worldbank.org/>, Erişim: 13.02.2024
- The World Bank (2024c), *World Development Indicators, Exports of goods and services (% of GDP) ve Import of goods and services (% of GDP)*, <https://databank.worldbank.org/>, Erişim: 13.02.2024
- The World Bank (2024d), *World Development Indicators, Foreign Direct Investment, Net Inflows (% of GDP)*, <https://databank.worldbank.org/>, Erişim: 13.02.2024
- Uslu, H. (2022), *Democracy and Economic Growth*, İksad Publishing House, Ankara.
- Wang, X.; Hou, N.; Chen, B. (2023). "Democracy, military expenditure and economic growth: A heterogeneous perspective". *Defence and Peace Economics*, 34:8, 1039-1070.
- Yay, G. G. (2002), "İktisadi Gelişme ve Demokrasi İlişkisi Üzerine Bir Sinama", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 52:1, 27-54.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2012), İleri Panel Veri Analizi: Stata Uygulamalı, Beta Yayınları, İstanbul.

EXTENDED ABSTRACT

Economic development is now not just the primary issue facing underdeveloped or developing countries, but it is also the primary issue facing the global economy. Over the last 70 years, a great deal of theoretical and empirical information has been gained about the topic of economic development as it has been explored from a variety of angles in the literature. The importance of institutional variables in determining economic development has started to gain traction in recent years, thanks to the release of qualitative data sets by international economic organizations. Unlike approximative determinants based on increases in production factors and technical advancement, institutional factors are acknowledged as the primary drivers of economic development (Pamuk, 2014: 40). The democratization level in a country is one important institutional determinant. The impact of the democratization level on economic development has been measured using a variety of indices. Many democracy indices are published every year, especially the Polity democracy index, Freedom House democracy index, Sussman democracy index and Bollen democracy index (Uslu, 2022: 7). Numerous countries now have a low democratization level. Making comparisons between various country groups is another crucial step in assessing the role that democracy plays in the economic development processes of these countries. In light of this, the primary goal of the research is to examine how the democratization level affects economic development in 71 low- and middle-income countries between 2002 and 2022, as classified by the World Bank. 71 countries were analyzed within the framework of sub-sample groups of Overall Countries, Sub-Saharan Africa, Central and South America and South and Southeast Asia. Its goal is to add to the body of literature using various sample groups, time periods, and methodologies. The research uses the gross domestic product per capita series at current prices as a measure of economic development. The logarithm of this series was taken (logg) after it was obtained through the World Bank database. Through Freedom House, a series of two distinct variables were used as democratization indicators. Among these series, dem1 is the political rights index and dem2 is the arithmetic average of the political rights index and civil liberties index. The political rights series was first published in the literature by Acemoglu et al. (2008), and Acemoglu et al. (2014) used it as a democratization indicator in their research. From a different angle, the arithmetic averages of the civil liberties index and political rights index were used as democratization indicators in the research by Jacob and Osang (2016). Political rights and civil liberties indexes have been published by Freedom House as part of *Freedom in the World* since 1973. Within the scope of both series, countries are scored from 1 to 7. The finest countries for political rights and civil liberties are those with an index score of 1, while the worst countries for these rights and civil liberties are those with an index score of 7. In terms of political rights and civil freedoms, countries with index values of 1 and 2 fall into the "free/full democracy" category, whereas those with index scores of 3, 4 and 5 fall into the "partly free/partial democracy" group. The "not free/no democracy" group includes countries with index values of 6 and 7. On the other hand, inf, open and fdi are the control variables in the study. The inf variable is the 2010-based consumer price index, which expresses price stability. The open series shows the level of openness of countries. The GDP proportion of the countries' total imports and exports is calculated from this data. FDI is the share of foreign direct investments in GDP. The models developed were analyzed with respect to the estimation and robust estimation outcomes acquired using the Least Squares Dummy Variable Corrected method. As a result, some important findings were obtained. The dem1 variable is significant and negative for the whole set of countries, according to estimation findings. In summary, this finding indicates a positive relationship between a country's level of economic development and its democratization level. Further democratization of countries also supports development. The dem1 variable is not statistically significant in any of the subgroups when we break down this finding into smaller groups. Dem2 data verify that, not just in overall group but also in sub-Saharan African nations, democracy has a good impact on economic development. For countries in Central and South America, as well as South and Southeast Asia, democracy is still not essential to development. Examination of the robust estimation results revealed that in Sub-Saharan African countries as well as the overall group of countries, the coefficients of both dem1 and dem2 were negative and significant, supporting the conclusion that democratization level influences economic development. The degree of democracy based on civil freedoms and political rights in South and Southeast Asian and Central and South American countries does not assist economic development.